

Fåglar på klassiskt vis

Mats Hörmark

Vi var ett litet gäng fågelintresserade i en realskoleklass en gång. Det var där och då, på 50-talet, det började; det blev SFU (Sveriges fältbiologiska ungdomsförening; en föregångare till Fältbiologerna), det var otympliga kikare och läckande regnställ. Vi var väl nördar (innan ordet ens fanns) som inom gruppen svängde oss med de vetenskapliga namnen på arter i stället för de vanliga svenska. Hade en sjungande *Troglodytes troglodytes* på landet, kunde någon av oss rapportera efter helgen. *Accipiter gentilis* här, som störtade efter en *Garrulus glandarius*, men fick tji, rapporterade en annan.

Så där kunde vi hålla på, fast ingen av oss hade studerat något latin då, och än mindre någon grekiska. Det fanns för all del tryckta artlistor med vetenskapliga namn, men de gav ingen vägledning när det gällde betoning eller betydelse. Vi uttalade käckt gärdsmygens namn med tryck över "y" och visste ju inte, som Linné på sin tid, att det var grekiska för "en som kryper in i hål" och att ordet skulle ha tonvikt på antepenultiman: *troglo'dytes*.

Garrulus glandarius, nötskrikan ja. Den var en tidig favorit på flera vis: den första art jag ringmärkte, uppe i en risig gran i snårig skog. (Den var knappast, lika lite som ringduvan, en park- och trädgårdsfågel på

50-talet.) Den var också en pålitlig leverantör av blåsvarta prydnadsfjädrar till min fars hatt. Latinets *garrulus* betyder ungefär pratsjuk och *glandarius* är en avledning av latinets *glans*, ollon: således "en som gillar ollon". *Accipiter gentilis*, duvhöken, hade en gång artnamnet *palumbarius*, det vill säga just "den som jagar duvor", men det byttes alltså ut mot *gentilis* (med tryck på näst sista stavelsen); det latinska ordet betyder ädel eller förnam (jämför med svenskans inlånade "gentil") och lär syfta på att fågeln användes av falkonerare.

Det märkliga med ungdomens minnesarkiv är att hjärnan aldrig har storstädats i det. Hundratalet vetenskapliga namn finns kvar i gömmorna, men det är först senare som många av de vetenskapliga namnens betydelse har gått upp för mig, och i en tid då allt färre ägnar sig åt klassiska språk kanske det kan vara motiverat att härmed öppna spalten "Fåglar på klassiskt vis". En första tanke var "på Linnés vis", men det vore ju missvisande, eftersom många arters vetenskapliga namn har andra auctorer som upphovsmän. Och de är fler än man tror.

Jag konsulterar allt som oftast Svenska fåglars vetenskapliga namn av Lars Ekblom, som var läkare och aktiv ornitolog och som med sina "försök till härledning" av i det när-

Duvhök, *Accipiter gentilis*. FOTO: GÖRAN HAGLUND

Nötskrika, *Garrulus glandarius*. FOTO: GÖRAN HAGLUND

maste 200 vetenskapliga artnamn har skapat en ymnig källa att ösa ur.

Mina inledande val får bli mer personliga än tematiska eller systematiska! Till avdelningen "gamla favoriter" måste räknas *Nucifraga caryocatactes* (som snart utökades med *macrorhynchus*). Inte för att vi observerade nötkräkor så värst ofta, eller visste om någon invasion av den smalnäbbade rasen österifrån – nej, det vetenskapliga namnet var populärt bland oss mest för tungvrickandets skull. Numera vet jag att fågelns släkt- och artnamn har samma betydelse, för säkerhets skull först på latin: *nux*, nöt, och *frangere*, knäcka, och sedan i repris på grekiska, *karyon* respektive *katasso*.

Recurvirostra avosetta fastnade också tidigt i minnet, och det lät på något sätt lika gracilt, nästan dansant, och upphöjt som föremålet ifråga. Latinets *recurvus* betyder tillbakaböjd och *rostrum* näbb, och det stämmer ju väl in på skärfläckan. Med *avosetta* är det mer oklart: kanske är det enligt Ekblom en latinisering av det italienska namnet på arten, *avocetta*. Det skulle kunna tolkas som "den rara, behagfulla fågel", kanske en diminutiv av latinets *avis*, fågel, och i så fall syfta på dess grace och charm.

Nästa favorit får bli *Haemato'pus ostra'legus*, som jag och de andra nog betonade helt fel till en början. Grekiska först: *haima*, blod, och *pous*, fot. Och så latin: *ostrea*, ostron/skaldjur, och *legere*, plocka. Ostronplockare med röda ben. Ja, strandskata så klart.

Phylloscopus trochilus var också med från början. Fast det dröjde väl innan betydelsen klarnade: grekiskans *fyllon*, blad (som i klo-

rofyll) och *scopos*, spanare (som i teleskop, periskop) — med andra ord "lövsmyg", som arten kunde heta dialektalt. Det likaså grekiska *trochilus* kan tolkas som "en liten snabb fågel" eller "snabblöpare", men helt säkert är det inte.

Glaucidium passerinum, häckande i ett gammalt hackspettshål vi hade fått nys om, var trots sin litenhet någonting stort för oss. Grekiskans *glaux* kan stå för uggla, och *glaucidium* skulle i så fall betyda "tillhörig ugglesläktet". Tänkbar är en anknytning till latinets *glaucus*, gråblå, men den färgangivelsen är väl i så fall inte den mest korrekta när det gäller vår svenska miniuggla, konstaterar Ekblom.

Ingen av oss hade sett någon *Upupa epops* annat än på bild, men detta ljudhärmande artnamn gick ju inte att motstå. Latinets *upupa* är egentligen en vipa, och det grekiska *epops* var redan på Aristoteles tid liktydigt med härfågel. Ännu mer exotisk kändes *Merops apiaster*, som tidigt ingick i vår vokabulär, utan att vi någonsin hade skådat någon. Latinets *apis* betyder bi och finns också hos en annan sorts "biätare", *Pernis apivorus* (latinets vorare betyder sluka). *Pernis* förekommer hos Aristoteles som ett namn på en rovfågel (i Linnés fall alltså bivråken), och *Merops* lär från början ha varit en gestalt hämtad ur grekisk mytologi av samme Aristoteles.

Det rymms mycket kulturhistoria i dessa vetenskapliga namn. Hur mycket anade vi nog inte när vi först bekantade oss med dem. Men det fantasieggande och välljudande i namn som *Tachybaptus ruficollis* eller *Somateria mollissima* var det svårt att undgå!

Gärdsmyg, *Troglodytes troglodytes*. FOTO: GÖRAN HAGLUND

Strandskata, *Haematopus ostralegus*. FOTO: GÖRAN HAGLUND

